

Kulturlandskapsforbundets studietur til Risør og Tvedestrand 20.-22. juni 2024.

Furøya. Tor Granerud var lokalkjent guide.

Furøya er på ca. 300 dekar. I tidligere tider var det flere bruk på øya. På 1700-tallet var det kun et bruk. Mange båter hadde havn her i lengre tid og det var god tilgang på arbeidskraft. En rekke steinsatte kjerreveger og steinmurer ble etablert. Rederfamilien Smidts sommersted i 200 år fram til 1940. Senere overtok Viggo Kristoffersen som drev pensjonat. Han var svært interessert i trær og hadde arboretum her. Tradisjonell drift opphørte i 1972, men de siste tiårene er drifta gjenopptatt med rydding, slått og beiting.

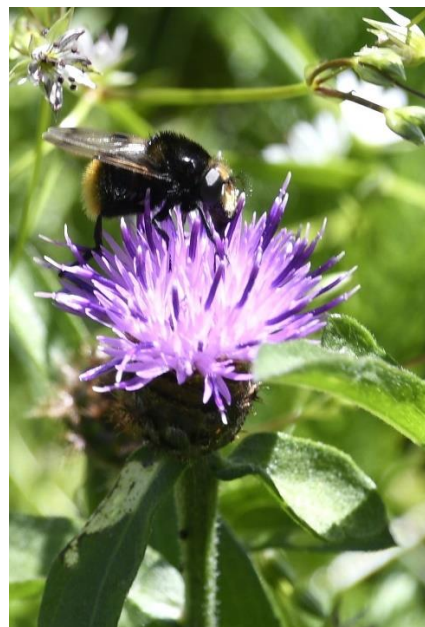
Riksantikvaren overtok bygningene og areal i 1993-1994. Stedet ble brukt til bl.a. fagturer og kursing i tradisjonshåndverk. Skjøtselsplan i 2013. Fra 2014 ble eierskapet overført til interkommunalt selskap IKS. Det ble bevilget 1 mill. kr. til drift. I 2018 ble øya Utvalgt kulturlandskapsområde UKL. Tilskudd på 1,6 mill. kr. fra Riksantikvaren til restaurering av låven. Tilskudd fra «Kystkultur» på 2 mill. kr. Nå er øya sikret som statlig friluftsområde. Beitedyr holder landskapet åpent. Furøya er tilgjengelig med ferge og egen båt. Det er et populært sted med 250 m gjestebrygge. Sommerrestaurant og konsert under kystkulturuka hvert år.

Store lauvtrær som ask, eik m.fl.

Gammel steinsatt kjerreveg.

Lys jordhumle på fagerknoppurt.

Omfattende restaurering av gjengroddede arealer med bl.a. stubbebryting. Til høyre: En rekke gamle og idylliske, steinsatte kjerreveger brukes som drifts- og turveger.

Musvåk over Furøya.

Rødhalslavspinner

Grov nattfiol

Besøk i Solberggruva, som var en nærgruve av verket. Den hadde noe av den beste jernmalmen, ble åpnet i 1775 og var i drift i 135 år. I distriktet fantes det 350-400 gruver. Virksomhet allerede i vikingetid. Store forekomster med granitt med stort innhold av jernmalm (magnetitt). Jernstøping startet i Oslo-området og Berby i Halden, initiert av dansk kongen. Nye rike jernmalmmårer ble funnet midt på 1700-tallet. Gruver i Oslo-området hadde 62 % jerninnhold, mens Solberggruva hadde hele 72 % jerninnhold.

Rester av ravinelandskap i nærområdet av Solberggruva med stort artsmangfold på beite- og slåttemark.

Næs Jernverk. Jacob Aall (var først teolog) var på en Europatur, og kjøpte deretter Nes Jernverk i 1799.

Næs Jernverk i Tvedestrand ble etablert i 1665 og er Norges best bevarte jernverk med 300 års historie.

Rekonstruert masovn. Vi ble vist rundt av en kunnskapsrik Brita Flor ved Næs Jernverksmuseum.

2/3 av alt jern i Danmark kom fra Næs Jernverk. Jacob Aall hadde ansvar for 2000 mennesker. Noen jobbet i 7 generasjoner i gruvene og ved jernverket. De fleste bodde i egne arbeiderboliger. Sønnen overtok ofte farens jobb i gruva, og foreldrene flyttet da ofte opp på loftet.

Den romantiske landskapsparken «Lunden» ble anlagt av Jacob Aall mellom 1810 og 1825, i forlengelsen av jernverket.

Slyngende stier og bekker, vannspeil, bruer, oppholdsplasser/lysthus o.l. Parktypen oppsto og ble dominerende i England rundt 1750, og ble etter hvert etablert en rekke steder i Norge (ved industribedrifter, større prestegårder m.fl.) på slutten av 1700-tallet og første del av 1800-tallet.

Strengselva var en meanderende elv som ble kanalisert på 1940- og 1950-tallet. Den økologiske tilstanden har vært svært dårlig under påvirkning av landbruk og veibygging. Store problemer med erosjon i elvekanten og i elvebunnen. NVE, fylkeskommunen og kommunen har finansiert tiltak for å forbedre habitat, miljø og redusere erosjon i fire soner langs elva. Martin Due-Tønnessen var guide.

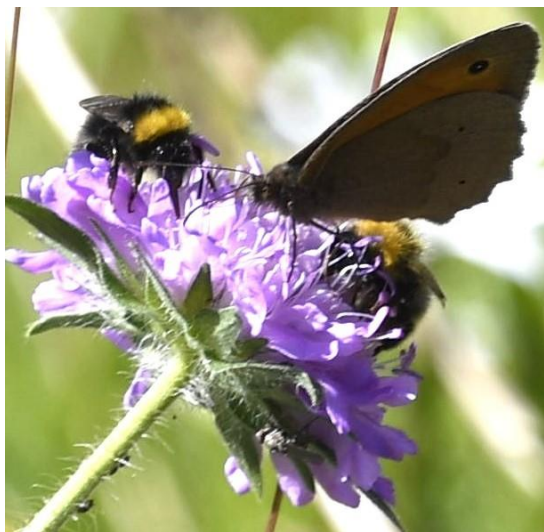
Det har pågått et omfattende arbeid med delvis tilbakeføring av opprinnelig elveløp på flere strekninger, fjerne løsmasser, erosjonssikre elvekantene, etablere terskler i elva og mindre strykpartier, påføre gytegrus på elvebunnen og revegetere kantsonene langs elva. Tiltakene virker. I 2024 ble den første hunnlaksen observert. Insekt- og fugleliv er på tur tilbake, bla. blåprakt (Foto: Ole Bergersen, Artdatabanken).

Knutelia. Dette var opprinnelig en husmannsplass fra 1734, men ble utskilt som eget bruk i ca. 1780. Her har det vært dyrking hele tiden, og i alle år med hest på beite. Grunneier Knut Ingemar Knutsen er svært opptatt av å ta vare på kulturlandskapet, floraen og insektlivet. Biolog Ellen Svalheim, NIBIO har laget skjøtelsesplan og bistår med faglige råd.

På småbruket Knutelia er det velholdte, artsrike slåttemarken som har vært i kontinuerlig hevd i svært lang tid. Det er stor variasjon fra rike fuktenger til fattigere tørrbakker. I landskapet er også gamle, styvede asketrær, frukttrær og andre lauvtrær. Knutelia har et rikt insektliv og fugleliv. Den kritisk truede rødknappsandbia, som er en våre største villbier, er påvist her.

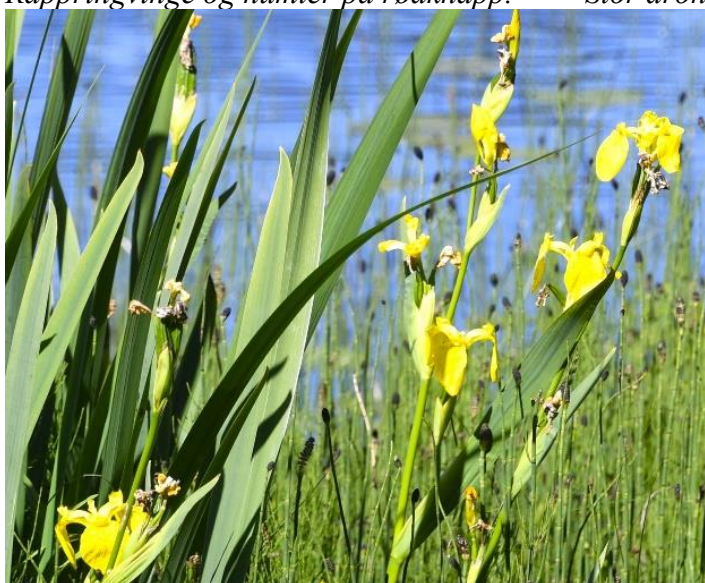
Rappringvinge og humler på rødknapp.

Stor droneflue på prestekrage.

Nattfiol

Sverdlilje i strandkanten.

Artsrik tørrbakke på Knutelia.

Lunsj på Sjørdal gård i Tvedestrand, hvor låven, gamlefjøset og høyløa er innredet for besøk og servering for inntil 40 personer. Her er det gardsbutikk med egenproduserte varer av bl.a. egen gris, og galleri med utstillinger om sommeren. I tillegg er det smågrisproduksjon med purkeavdeling og smågrisavdeling.

Besøk i Sønedeled: Bygda var en tidligere kommune, men omfatter nå den indre delen av Risør kommune. Sønedeled er ei bygd med gammelt, artsrikt kulturlandskap; beiteskoger med eik, slåttemarker og naturbeitemarker. Men bygda er drevet med ganske intensivt jordbruk i nyere tid. Mange kulturlandskapsverdier har forfalt, men nå er det startet restaurering av både kulturlandskap og bygninger.

Samling i regnvær utenfor Sønedeled kirke. Denne ble opprinnelig oppført som en enkel romansk steinkirke på siste del av 1100-tallet. Tårnet er fra 1752 og kirken ble ombygd til korskirke i 1768. Kirken ble restaurert i 1924. Utenfor kirken er det gamle styvede eiketrær.

Gården Sønedeled er svært gammel, kanskje fra før vikingetid. Den var kirkegods i mesteparten av middelalderen, Etter 1650 var gården mye på handel. I 1668 ble Sønedeled delt i to gårder og i 1867 i fire gårder. Gården har også vært lensmannsgård. Lille Sønedeled var i samme eie fra 1758 til 2013.

Randi og Kjetil Koksvik overtok Lille Sønedeled og ca. 2200 dekar i 2022. De har stort miljøengasjement. Lille Sønedeled er nå drevet som en regenerativ gård og de planlegger omlegging til økologisk jordbruk. De har startet på en svært omfattende restaurering av mange verneverdige bygninger og skjøtsel av kulturlandskapet. De planlegger en gradvis restaurering med sikte på reiseliv, kulturarrangementer, gardsutsalgs og garsslakteri.

På nabobruket Østebø viste Paul A. Aakerøy oss rundt. Her har de gamle bygningene blitt restaurert og det pågår diverse skjøtselprosjekter, bla. tilbakeføring av gammel kulturmark. Vi ble også vist barklevende lav.

Mange takk til turleder Stig Horsberg, Tor Granerud på Furøya, Martin Due-Tønnessen ved Strengselva og andre gode bidragsytere for en hyggelig og meget lærerik tur!

Knut Sterud & Nora Graciela Weisæth

Tekst og foto: Knut Sterud

Søndre Grinaker, Grinakerlinna 144, 2760 Brandbu tlf. 90667000 e-post: post@grinaker.net